

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

Horváth Barna politika-felfogása az életút tükrében - Hatalom, kényszer, szabadság

DR. BIHARI ZSUZSANNA

Témavezető:

DR. ZSIDAI ÁGNES c. egyetemi tanár

Tézisfüzet

Budapest

2026

I. A DISSZERTÁCIÓ TÉMÁJA ÉS CÉLKITŰZÉSEI

„Ahogy élünk, úgy gondolkodunk” – ezekkel a szavakkal kezdi önéletrajzi írását Horváth Barna, és ezzel egyúttal kulcsot ad saját életművének megértéséhez. Kevés olyan jogtudóst ismer a magyar jogbölcselet története, akinek gondolkodása és életútja ennyire szervesen fonódott volna össze: az elméletek nem elvont rendszerek, hanem megélt tapasztalatok lecsapódásai, a fogalmak mögött mindig ott van egy konkrét emberi sors. Horváth Barna esete ezért nem pusztán jogtörténeti érdekesség – hanem annak kivételesen éles példája, hogyan válhat egy gondolkodó egész életútja maga is elméleti állítássá.

Horváth Barna 1896-ban született Budapesten, és pályája a 20. századi magyar értelmiség egyik legtipikusabb, ugyanakkor legkülönösebb ívét rajzolja ki. Jogfilozófusként a szegedi egyetem professzora lett, ahol olyan tanítványokat nevelt, mint Bibó István és Erdei Ferenc; tudósként Bécsben Kelsent hallgatta, Londonban Harold Laski tanítványává vált; emberként pedig folytonos feszültségben élt a konzervatív magyar közeg elvárásai és saját liberális, anarchista hajlamai között. Az 1949-es kommunista hatalomátvétel után emigrált, és élete utolsó évtizedeit New Yorkban töltötte, az Amerika Hangja Magyar Osztályán dolgozva. Neve itthon hosszú évtizedekre feledésbe merült – ami önmagában is mintha igazolná egyik alapgondolatát: a géniusz sorsa az, hogy környezete előbb eltapossa, majd felmagasztalja.

Jelen értekezés Horváth Barna politika- és jogfelfogását vizsgálja, különös tekintettel arra az összefüggésre, amely életútja és gondolkodásmódja között fennáll. Az elemzés öt egymásra épülő kérdéskört jár körül: az életút és a személyiség formáló hatásait, a szinoptikus jogelmélet módszertanát, a hatalom, szabadság és igazságosság összefüggésrendszerét, a neokantiánus filozófia – és különösen Hans Kelsen – hatását, valamint az 1945-ös magyarországi demokráciaváltásban elfoglalt álláspontját. E fejezetek nem egymástól független tematikus egységek: mindegyiken végighúzódik az a kérdés, hogyan válik egy ember belső szabadságra való törekvése jogelméleti rendszerré, és hogyan alakítja a személyes élmény a legabsztraktabbnak tűnő fogalmakat is.

Horváth Barna gondolkodásának legfőbb sajátossága, amelyet a szakirodalom „szinoptikus módszernek” nevez, éppen ebből az életszerű kettősségből fakad: abból az élményből, hogy a valóság és az eszmény, a tény és a norma sosem esik egybe, de soha nem is szakadhat el teljesen egymástól. A jog az ő felfogása szerint nem pusztán érték és nem is pusztán tény, hanem a kettő folyamatos, élő egymásra vonatkoztatása. Ez az elmélet csak attól a gondolkodótól születhetett meg, aki maga is megtanult egyszerre létezni a valóságban és a saját belső normavilágában – aki tudta, mit jelent hallgatni anélkül, hogy megtagadná önmagát.

A disszertáció egyik fő törekvése Horváth Barna életútja és munkássága bemutatásán keresztül annak a tételnek az igazolása, hogy az életmű minden esetben a személyiség és az adott történelmi korszak metszéspontján születik meg, és ez ad egy olyan hermeneutikai nézőpontot, ami kontextusba ágyazva kívánja megérteni egy szerző gondolkodását, nem függetlenül azt a személyes elemektől.¹ Ezt az irányvonalat követve Horváth Barna életútját az ő saját forrásaiból adom közre, mivel az önéletrajzi elemek feldolgozása így valósulhat meg eredeti és autentikus módon, egyszersmind személyesebbé is téve az elméletet, ami segíthet közelebb hozni a mához is.

Az értekezés végső célja nem csupán Horváth Barna életművének ismertetése, hanem annak megmutatása, hogy a 20. századi magyar jogbölcselet ezen elfeledett alakja milyen mélyen és milyen eredetien gondolkodott a jog, a hatalom és a szabadság viszonyáról. Horváth Barna élete és jogfilozófiája elválaszthatatlan egységet alkot, személyes tapasztalatai – az elnyomás, a kompromisszum és a lázadás – egy szinoptikus jogelméletté érlelődtek, amely szerint a jog lényege nem a hatalom kényszere, hanem a szabadság felé tartó, élő eljárás mivolta, amelynek egyetlen adekvát politikai formája a demokrácia. Egy olyan korban, amelyben a jog könnyen vált a hatalom eszközévé, Horváth következetesen azt vallotta, hogy a jog igazi mértéke nem az, hogy mekkora hatalmat képes felmutatni, hanem az, hogy mennyi szabadságot képes teremteni. Ez az üzenet pedig ma sem veszített érvényességéből.

II. AZ ÉRTEKEZÉSBEN ALKALMAZOTT MÓDSZERTAN

Az értekezés alapvetően leíró és elemző jellegű, legfőképpen különböző szövegek feldolgozásával, Horváth Barna életútja és az abból következő gondolatok, eszmék és a kettő közötti kapcsolat értelmező feltárására törekszik. Az értekezés a pályaképet és az elméletre gyakorolt hatásokat kívánja bemutatni, valamint célkitűzése a kettő közötti összefüggések feltárása is, ebben a körben vizsgálva azt is, hogyan függenek össze Horváth Barna személyes élményei és elméleti megállapításai. A kutatási módszereket tekintve az értekezés legmeghatározóbb módszertani eszköze a forrásfeldolgozás volt. Ez több rétegen is érvényesül, primer forrásként Horváth Barna saját írásait használtam, szekunder forrásként pedig a

¹ Ehelyütt érdemes megjegyezni, hogy hasonló jellegű törekvések ismertek már a szakirodalomban, ld. többek között: BUTLER, William E. (ed.): *Why I Became a Comparative Lawyer: Autobiographical Essays*, *Journal of Comparative Law*, 20:1 (2025), 23-182., TECHET Péter: *Thomas Olechowski - Hans Kelsen. Biographie eines Rechtswissenschaftlers. Unter Mitarbeit von Jürgen Busch, Tamara ehs, Miriam Gassner und Stefan Wedrac*, *Állam- és jogtudomány* 61. évf. 3. sz. (2020.) 160-171.

szakirodalmat, többek között Cs. Kiss Lajos, H. Szilágyi István, Nagy Endre, Szabadfalvi József, Zsidai Ágnes munkáit.

Horváth Barna életútját tekintve egyrészt saját önéletrajzi írását, a *Forradalom és alkotmány* c. könyvét vettem alapul, másrészt támaszkodtam a felsorolt szerzők Horváth Barna pályáját elemző munkáira. Horváth további saját művei közül részletesen elemeztem *A géniusz perét*, a *Jogszociológiát*, *A jog alapjai* c. könyvét, továbbá *A jogelmélet vázlatát*. A politika-felfogását illetően az elemzésbe bevontam az 1945-ös demokrácia-vitán elhangzott, *Demokrácia és jog* c. előadását, illetve más korabeli írásait (*Joguralom és parancsuralom*, *A közvélemény ellenőrzése*, *A közvélemény vizsgálata*, illetve a Polgári Demokrata Párt lapjában, a *Világ* c. folyóiratban és más helyeken megjelent cikkek). A demokrácia vita kapcsán rövidebben elemeztem Moór Gyula részvételét a vitán és kettejük ellentmondásos szakmai és személyes viszonyát is, illetve áttekintettem a vonatkozó szakirodalomban megjelent elemzéseket, amely a vita más-más dimenzióit igyekeztek kiemelni. Hangsúlyos elemnek tekintettem itt az állandó visszautalást Horváth Barna életének személyes mozzanataira is, bizonyítva Horváth Barna és egyben az értekezés főmegállapítását, mi szerint életünk meghatározza gondolkodásunkat. Az értekezés továbbá külön fejezetet szentel a neokantiánus filozófia Horváthra és egyben a magyar jogbölcseleti gondolkodásra gyakorolt hatásának, részletesen elemezve a „mesterrel”, Hans Kelsennel, illetve a tanítvánnyal, Bibó Istvánnal folytatott vitát a jog és a kényszer mibenlétéről, illetve a neokantiánus módszertani dualizmus szinoptikus módszer révén való „feloldását”.

Az értekezésben egyszerre alkalmaztam induktív és deduktív eljárást is. Induktívan indul, amikor is konkrét életrajzi tényekből (félelem, mellőzöttség, karrierkényszer, emigráció) általánosabb elméleti következtetéseket vontam le arról, hogyan válik a személyes tapasztalat jogelméleti rendszerré. Deduktívan módszert is alkalmaztam ugyanakkor, Horváth Barna elméleti tételeit (szinoptikus módszer, eljárás mint jogfogalom, kényszerkritika) vettem alapul, majd ezeket az életrajzi adatokon teszteltem, mintegy „visszafelé”. A legfőbb kutatási célom az volt, hogy megmutassam, Horváth Barna életútja és elméleti rendszere között nemcsak párhuzam, hanem szerves összefüggés áll fenn.

III. AZ ELEMZÉS SZEMPONTJAI

Az értekezés vezérfonala Horváth Barna azon gondolati előfeltevése volt, hogy életünk meghatározza gondolkodásunkat, vagyis ahogy élünk, úgy gondolkodunk. Ahogy Zsidai Ágnes írja *A tiszta jogszociológia* c. könyvében: „Tudásszociológiai és hermeneutikai

közhelynek számít, hogy a mű – egyáltalán semmilyen mű –, nem függetleníthető a gondolkodó-alkotó személyiségétől, „elő”-ítéleteitől és világnézetétől, valamint a kor társadalmi- és eszmetörténeti szituációjától, azoktól a nagy kultúrproblémáktól, melyek erőterében az alkotó személyiségének és művének egysége kiformalódik”.² Mindez azt jelenti, hogy Horváth Barna életművét nem pusztán különálló elméletként lehet értelmezni, hanem lehetőség van az életútba ágyazva is megvizsgálni azt, tekinthetünk tehát az ő életére is úgy, mint egy elméletre. A vizsgálódás kiindulópontja az volt, hogy a szellemi örökséget egy nagyobb egység, a személyes életút, és ezt még eggyel tovább tágítva, az adott korszak történelmi, társadalmi keretibe is beágyazva vizsgáljuk. Amint azt az értekezés bizonyítani igyekszik, Horváth Barna esetében az életút és az életmű között tehát nem csupán párhuzam, hanem szerves összefüggés áll fenn. A szinoptikus módszer táplálkozik a kettős lét tapasztalatából, a szabadság abszolút értéke következik a lelkiismereti kompromisszum bűntudatából, a géniusz pere egyben a személyes kirekesztettség élményének a feldolgozása, a világpolgárság eszménye pedig bizonyos értelemben az emigráns sors tanulsága is. Ahogy maga fogalmazta meg: „Életem meghatározza gondolkodásomomat”, és az életmű visszaolvasva ezt minden fejezetén igazolja. Az értekezés célja tehát ennek megragadása volt, vagyis annak a kimutatása, hogy hogyan lehet egy gondolatot és egy eszmét következetesen végig vinni egy életen át.

Horváth Barna legegységesebb elméleti hozzájárulása a jogelméleti gondolkodáshoz az a megállapítása volt, hogy a jog lényege sem a puszta tény (társadalmi valóság), sem a tiszta norma (szabály), hanem a kettő együttes szemlélése, ezt nevezi szinoptikus módszernek. A jogász munkája abból áll, hogy a jogesetet (tény) a jogtételre (norma) vonatkoztatja, és fordítva, a normát a tényekre, ami egy folyamatos szelekciós folyamat. Ez a tézis szembefordul mind a jogi formalizmussal (pl. Kelsennél a jog csupán norma), mind a jogszociológiai redukcionizmussal (a jog csupán társadalmi tény). Horváth Barna szerint e két szféra – bár logikailag kizárják egymást – csak a szemlélő alany „keresőjén” keresztül kapcsolódik össze. A szinopszis tehát nem a tárgyban, hanem a szemléletmódban oldja fel az ellentétet. A szinoptikus módszer legszemléletesebb módon *A géniusz perében* követhető nyomon, így az értekezés külön fejezet szentel ennek a bemutatására.

Az elemzés másik vezérfonala az, hogy Horváth Barna az elméletében a jogot dinamikus folyamatként, nem pedig statikus szabályrendszerként definiálja. A jog az összes

² ZSIDAI Ágnes: *A tiszta jogszociológia. Horváth Barna szinoptikus jogbölcselete*, Szent István Társulat, Budapest, 2008., 14-15.

társadalmi eljárás (szokás, erkölcs, illem, rítus) legintézményesebb, legkimunkáltabb formája. Az eljárás az a fogalom, amelyből a jog logikailag, szociológiailag és történetileg is levezethető. Ez összefügg az előző tézissel is, az eljárás maga is szinoptikus képződmény (tény és norma egysége). A per és a dráma kapcsolata, amelyet *A génusz pere* c. művében fejt ki, ezt szemlélteti: mindkettőben cselekvés, konfliktus, döntés és végső katarzis van. A jog tehát nem „üres malom”, hanem a társadalmi alapok (gazdaság, harc, hatalom, kultúra és eljárás) egyensúlyozásának élő medre.

Ugyanez a szinoptikus szemlélet megjelenik a hatalom és a szabadság viszonyának az elemzésekor is, amelyek esetében megállapítása szerint az igazságosság az, ami az egyensúlyt jelentheti. A hatalmat és a szabadságot nem egymás ellentéteiként, hanem kölcsönösen meghatározó fogalmakként értelmezi. A hatalom fejlődése három fázison megy át (synarchia, monarchia, polyarchia), és ezzel párhuzamosan egyre inkább szabadsággá alakul át belülről. Horváth Barna kulcstézise szerint a hatalomra való törekvés a szabadság szükségletének eltévelyedése. Az igazságosság pedig nem más, mint a társadalmilag lehetséges legnagyobb szabadság és az ehhez szükséges minimális hatalom egyensúlya. A jog célja tehát, hogy az eljárás eszközeivel a nyers hatalmat szabadsággá transzformálja. Ez az összefüggés közvetlenül magyarázza demokráciafelfogását is, mi szerint a demokrácia az a rendszer, ahol ez az átalakulás intézményesen biztosított.

Egy külön fejezet elemzi továbbá a neokantiánus filozófia hatását Horváth Barnára és ezen belül is különösen a kényszerről vallott felfogását. Ő maga szembemegy a jogpozitivizmus meghatározó irányzatával (Kelsen, Austin, Hobbes), amely szerint a jog lényege a kényszer vagy a szankció. Álláspontja szerint a jogot az emberek túlnyomó többsége önként követi és a kényszerre csak kivételesen kerül sor. Ebből következik, hogy ha a kényszer lenne a jog alapja, az egész társadalom állandóan jogsértések következményeit szenvedné el, ami nyilvánvalóan nem áll fenn. Ez a tézis szorosan kapcsolódik az eljáráselméletéhez is, mivel szerinte a jogi kényszer nem a megsértett szabály pusztá érvényesítése, hanem maga is jogi norma szerint alkalmazott következmény, beágyazva az eljárás egészébe. A jog mindaddig nem „sérül meg”, amíg az eljárás le nem zárult. Ez Bibó Istvánnal folytatott vitájának is a magva, ahol Horváth Barna, a kényszer fogalma helyett egy strukturális, eljárásbeli fogalmat állít a középpontba, szemben Bibó pszichológiai (szubjektív élményből levezetett) értelmezésével a kényszerről.

Az értekezés Horváth Barna politikaelméletének részeként elemzi demokráciafelfogását is. E szerint a demokrácia lényege az értelmi meggyőzés és belátás

diadala a puszta erővel szemben. A demokrácia véleménye szerint nem merülhet ki a parlamenti képviseletben, a közvetlen népi részvétel (népszavazás, közvélemény-kutatás) ugyanolyan nélkülözhetetlen eleme kell, hogy legyen ennek. Különösen figyelemreméltó, hogy Horváth Barna már 1939-ben a rendszeres közvélemény-kutatást a demokrácia forradalmi eszközeként üdvözli: egyfajta „napenkénti népszavazásként”, amely folyamatosan ellenőrzi a képviseleti szervek munkáját. Ez összefügg az egész életmű alapkérdésével is, ami alapján a jog önmagában csak meder, amelyet a „demokratikus ember lelkesége” (politikai műveltség, fegyelem, erkölcsi érettség) tölt meg tartalommal. A demokrácia végső értelme álláspontja minden ember felszabadítása, a politikai és a gazdasági demokrácia pedig egymást feltételezik, és a végső cél az osztály nélküli társadalom.

Mindezek a megállapítások nem függetlenek egymástól, hanem egyetlen koherens rendszert alkotnak. A szinoptikus módszer az elméleti alap, amelyre a jog eljárásfogalma épül. Az eljárásból következik továbbá, hogy a hatalom szabadsággá alakítható, ez adja a jog politikai célját. A kényszervita ezt az eljáráselméletet védi meg a hatalomelméleti félreértésekkel szemben. A demokrácia és ebbe a közvélemény benovása pedig ennek az egész rendszernek a politikai megvalósítása, az az államforma, amelyben az eljárás, a szabadság kiterjesztése és az értelmi meggyőzés intézményesen érvényesül tud.

IV. AZ ÉRTEKEZÉS FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

Áttekintve Horváth Barna politikaelméletét és kiegészítve azt sajátos, szinoptikus jogelméletével azt állíthatjuk, hogy az egész életmű legfontosabb tétele, amelyre minden szinte fejezet is visszavezethető, a következő: a jog lényege nem a kényszer, nem a hatalom parancsa, és nem is az elvont norma önmagában, hanem az, hogy egy folyamatos, élő eljárás, amelynek iránya és célja a szabadság kiterjesztése. A jog nem azért érvényes, mert hatalmas, hanem azért hatalmas, mert érvényes és helyes – a jog beavatkozik, hogy beavatkozásmentes köröket teremtsen. Ez azt jelenti, hogy a jog sosem befejezett állapot, hanem egy mindig mozgásban lévő folyamat. A géniusz pere ezt szemlélteti a legjobban: Szókratész és Johanna perükben elbuktak, de a per mégis elindított egy változást, ami által új erkölcsi értékek szivárogtak be a jogba, és a jog méltányosabbá, emberségesebbé vált – vagyis több szabadságot garantált. A végső következtetés tehát optimista, ugyanis az ember igazságért való küzdelme nem hiábavaló, a jog fejlődése nem egy céltalan mozgás, hanem egy bizonyos irányba tart. A szinoptikus módszer ebből a szempontból is tanulságos: a tény és a norma, a valóság és az eszmény sosem esik egybe, de sosem szakadhat el teljesen egymástól sem, ez a feszültség pedig

termékeny, nem valami olyasmi, amit fel lehetne vagy fel kellene számolni. A jog akkor végez valódi munkát, amikor folyamatos párbeszédben tartja az értékeket és a tényeket egymással. A fennkölt eszmék, az értékek, a helyesség szembekerül a rideg valósággal, a tényekkel, a pozitivitással és ezen összeütközés középpontjában, mintegy közvetítőként ott áll a szubjektum, az alany, az esendő és tökéletlen ember – legyen az Horváth Barna vagy akár mi magunk. A szinoptikus módszer értelmezése így lehetőséget teremt a jog azon paradox tulajdonságának a megjelenítésére is, hogy a jog az a jelenség, ami egyszerre garantálja és ugyanakkor korlátozza is a szabadságunkat. Ha a kényszer a szabadság hiánya, a szabadság pedig a kényszer hiánya, akkor az elérendő szabadság definícióját akár a kényszer optimális hiányával is azonosíthatjuk ezek alapján, ami pedig a hatalom és a jog alapját is jelentheti egyben.

Mi lehet az a politikai konstrukció, ami képes biztosítani a jognak ezen irányát és feladatát? Horváth Barna válasza erre a kérdésre is egyértelmű: a jog ezen eszméjének egyetlen adekvát politikai formája a demokrácia. Ha a jog célja a szabadság kiterjesztése és a hatalom minimalizálása, akkor ebből logikusan következik, hogy az egyetlen politikai berendezkedés, amely ezt intézményesen lehetővé teszi, az a demokrácia. De Horváth Barna demokráciafelfogása ugyanakkor nem naiv, mivel egyértelműen rögzíti, hogy a demokrácia nem önmagától működik, és nem merülhet ki pusztán a választójogban és annak gyakorlásában, hanem bizonyos értelemben mindannyiunk közös feladata. A végső politikai következtetése szerint a demokrácia csak akkor lehet életképes, ha a jogi technika, az állampolgári nevelés és az erkölcsi érettség együtt van jelen. Visszatérő megfogalmazása szerint, a jog csak medret ad, de a tartalmat az embereknek kell beletölteni. Ezen felfogása tükröződik abban a gondolatban is, amivel a demokráciát a legnehezebb államformának nevezi, de ugyanakkor elméletei kifejtése során mégsem téveszti szem elől soha azt az optimista felfogást sem, ami az intézmények és a társadalom folyamatos fejlődése révén mégis egy reális és megvalósítható programmá teszi mindezt. A diagnózis még akkor is lehet pesszimista, ha a megoldásra szolgáló programot megvalósíthatónak tartjuk.

Horváth Barna élete és pályája egy olyan mintát is ad számunkra, amelyen keresztül nyomon követhető egy autonóm gondolkodó, krízisekkel és katarzissal tarkított sorsa is. Krízis nélkül nincs katarzis és semmi sem jobb példa erre az ő sorsánál. Horváth Barna élete és életműve együtt olvasva egy mélyebb következtetést is hordoz tehát, amely talán a legizgalmasabb. Az autonóm, kompromisszumot nem ismerő gondolkodó mindig összeütközésbe kerül a környezetével, de paradox módon éppen ez az összeütközés az, ami

értéket teremt. Ez az elmélet személyes vetülete, mivel Horváth Barna maga is géniusz-sorsot élt meg a szó saját definíciója szerint: összecsapott a környezetével, marginalizáltak, emigráltak és mégis, éppen ezek a perifériás helyzetek születték a legjelentősebb munkáit. A végső személyes következtetés szerint tehát a kirekesztettség, a mellőzöttség és az elnyomás nem megsemmisíti, hanem termékenyíti az autonóm gondolkodót és gondolkodást, feltéve, hogy az ember képes megőrizni belső szabadságát. Horváth Barna azért is hirdethette, hogy a jog a szabadság kiterjesztésének eszköze, mert saját sorsán keresztül értette meg, hogy a külső kényszernek való behódolás a személyiség integritásának elvesztésével jár.

Ha mindhárom előbb említett szintet összefogjuk és az élet és a gondolkodás egységét tesszük meg mércéül, akkor az analízis végső következtetése így hangozhat: az igazi jogelmélet és az igazi politikai gondolkodás soha nem lehet elvont rendszer, amely függetleníti magát az emberi tapasztalattól. A jog, a hatalom, a szabadság és a demokrácia csak akkor érthető meg igazán, ha az azokat vizsgáló gondolkodó saját életét, tévedéseit, kompromisszumait és lázadásait is beleviszi az elméletbe. Horváth Barna életműve ennek a tételnek a bizonyítéka és egyben intése minden olyan jogelméletnek, amely az embert kizárja a saját tárgyából. Ez az üzenet ma is érvényes, mivel minden olyan jogrend, amely a kényszert tekinti alapjának, az embert tárgynak tekinti. Minden olyan demokrácia, amely csak technika és nem erkölcsi nevelés, üres marad. És minden olyan gondolkodó, aki életétől függetlenül építi rendszerét, előbb-utóbb a valóság falába ütközik.

Horváth Barna olyan tudós volt, akinek életútja és életműve elválaszthatatlan egységet alkotott, a személyes tapasztalatot nem elrejtette az elmélet mögé, hanem annak termékeny forrásává tette. Paradox módon egyszerre volt rendszerépítő és rendszerellenes. Átfogó elméleti keretet dolgozott ki, de ezt soha nem tekintette véglegesnek, és nem is törekedett arra, hogy minden kérdést lezárjon. Saját elméleti rendszer megalkotására törekedett, de soha nem tekintette azt lezártnak vagy tévedhetetlennek. A *jogelmélet vázlat*a előszavában maga fogalmazza meg tudósi alapállását: nem azt mondja, amiben vakon hiszünk, hanem csak azt, amiben aránylag még a legkevésbé kételkedünk, aminél jobbat nem látunk, amit azonban mindennap vitássá teszünk. Ez a nyitottság nem bizonytalanságból, hanem a gondolkodás természetének mély megértéséből fakadt. Mindezt érdemes összevetni talán azzal az elméleti alapállással, ami kirajzolódik Horváth Barna életművében, vagyis azzal, hogy tisztában volt a megismerés korlátaival. A hozzá hasonló gondolkodók alapélménye annak megélése, hogy minél többet tudok, annál inkább tisztában vagyok azzal, hogy milyen keveset is tudok.

Azonban sem ez a tapasztalat, sem a megismerés korlátainak tudata nem vezethet a tudásvágy kioltásához, erről a végső soron megismerhetetlenről mégiscsak egyre többet akarunk tudni.

Zsidai Ágnes *A jogban rejlő Örökkévaló és Időszerű* c. tanulmányában hívja fel a figyelmet Horváth Barna tudósi magatartásának megítélése szempontjából is igen figyelemreméltó önkritikus visszatekintését.³ Saját álláspontja szerint elméletének maradandó eredménye egyrészt a szinoptikus módszertan, másrészt pedig az eljárási jogelmélet kidolgozása. A társadalmi objektiváció és az egyetemes törvényszerűségek teljesítményösszefüggéseire vonatkozó vizsgálatait (vagyis alapvetően a *Rechtssoziologie* második részének zömét) azonban már munkássága mulandó fejezeteinek tartotta. Ahogy már korábban is idéztük: „A gondolkodás történetében gyakran előfordul, hogy új alap gondolat első ízben olyan groteszk alkalmazásban tör keresztül, amely semmi arányban sem áll a később felismert jelentőségéhez. Nálam is a szemléleti módszer megtalálása a hegyek vajúdásával, a jog és a társadalom közötti „csökkenő teljesítmény törvényszerűsége” pedig, amelyet a módszer alkalmazása útján véltem elérni, a nevetséges egérke születésével volt egyértelmű”.

Horváth Barna a *Jogszociológia* előszavában fogalmazza meg törekvésének lényegét: „Őszintén örülnék annak, ha vizsgálódásaim hozzájárulhatnának a társadalomban és a jogban rejlő Örökkévaló és Időszerű megértéséhez”.⁴ Önéletrajzi írásának holtpontjaként pedig azt rögzítette, hogy személyes karakterének végső igazolása talán abban rejlik, hogy buzgón kívánta megosztani a tömegekkel mindazt a szabadságot és boldogságot, amelyet megismernie adatott.⁵ Az életművet olvasva ki-ki eldöntheti magának, hogy sikerült-e ezen vállalkozása, de a magunk részéről erre csakis igenlő választ adhatunk.

³ ZSIDAI Ágnes: *A jogban rejlő Örökkévaló és Időszerű*, Replika 2024 (131), 54.

⁴ HORVÁTH Barna: *Jogszociológia. A jog társadalom- és történelemelméletének problémái* (ford. Zsidai Ágnes), Osiris, Budapest, 1995., 63.

⁵ HORVÁTH Barna: *Forradalom és alkotmány. Önéletrajz 1944-45-től* (ford. Nagy Endre), ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 1993., 53.

V. A TÉZISFÜZET IRODALOMJEGYZÉKE

BUTLER, William E. (ed.): *Why I Became a Comparative Lawyer: Autobiographical Essays*, Journal of Comparative Law, 20:1 (2025), 23-182.

HORVÁTH Barna: *Forradalom és alkotmány. Önéletrajz 1944-45-től* (ford. Nagy Endre), ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 1993.

HORVÁTH Barna: *Jogszociológia. A jog társadalom- és történelemelméletének problémái* (ford. Zsidai Ágnes), Osiris, Budapest, 1995.

TECHET Péter: *Thomas Olechowski - Hans Kelsen. Biographie eines Rechtswissenschaftlers. Unter Mitarbeit von Jürgen Busch, Tamara ehs, Miriam Gassner und Stefan Wedrac*, Állam- és jogtudomány 61. évf. 3. sz. (2020) 160-171.

ZSIDAI Ágnes: *A tiszta jogszociológia. Horváth Barna szinoptikus jogbölcselete*, Szent István Társulat, Budapest, 2008.

ZSIDAI Ágnes: *A jogban rejlő Örökkévaló és Időszerű*, Replika 2024 (131), 39–56.

VI. A SZERZŐ EDDIG MEGJELENT PUBLIKÁCIÓI

BIHARI Zsuzsanna: *Horváth Barna szinoptikus hatalomelmélete*, Jogelméleti szemle, (2025) 3, 16-28.

BIHARI Zsuzsanna: *A hatalommegosztás elve az Alkotmánybíróság 2011 utáni döntéseiben*, Jogi Tanulmányok, 2016, 175-187.

BIHARI Zsuzsanna: *Az Országgyűlés mint hatalmi ág az Alaptörvényben*, Themis, 2015, 33-54.

BIHARI Zsuzsanna: *Dráma a jogelméletben*, Jogi Tanulmányok, 2014, 204-214.

BIHARI Zsuzsanna: *Új hatalmi tényezők a hatalommegosztás elméletében*, in: Koncz István—Szova Ilona (szerk.): *A Tudomány szolgálatában 2. kötet*, Professzorok az Európai Magyarországgért Egyesület, Budapest, 2014, 102-108.